

УДК 343.14 + 343.135

**ВИКОРИСТАННЯ ТА ФІКСУВАННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ
У РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО**

Рогатинська Н. З.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та процесу
юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету

Анотація: У статті розглянуто питання застосування науково-технічних засобів під час розшукової діяльності слідчого. Проаналізовано основні принципи розшукової діяльності слідчого. Визначено основні критерії допустимості застосування науково-технічних засобів фіксування.

Ключові слова: науково-технічні засоби, спеціальні знання, кримінально процесуальне доказування, слідчі (розшукові) дії, докази.

Аннотация: в статье рассмотрены вопросы применения научно-технических средств при розыскной деятельности следователя. Проанализированы основные принципы розыскной деятельности следователя. Определены основные критерии допустимости применения научно-технических средств фиксации.

Ключевые слова: научно-технические средства, специальные знания, уголовно процессуальное доказывание, следственные (розыскные) действия, доказательства.

Annotation: the article is devoted to the use of scientific and technical means during the investigative activities of the investigator. The basic principles of investigation activity of the investigator are analyzed. The basic criteria of acceptance of application of scientific and technical means of fixation are determined.

Key words: scientific and technical means, special knowledge, criminal-procedural evidences, investigators (wanted) actions, evidence.

Постановка проблеми. Успішність розкриття кримінальних правопорушень значною мірою залежить саме від правильно організованої розшукової діяльності, зокрема від своєчасного отримання інформації про осіб, підозрюваних у вчиненні злочинів, місце перебування яких невідоме, потерпілих, свідків, знаряддя злочину, транспортні засоби (як знаряддя злочину або предмети злочинного посягання), майно, цінності, здобуті злочинним шляхом, сліди вчинення злочину, інші предмети і об'єкти, які мають значення для кримінального провадження та місце знаходження яких невідоме.

На сьогоднішній день кримінальних правопорушень найчастіше неможливе без широкого та ефективного застосування спеціальних знань (спеціальні знання – це не загальновідомі у судочинстві наукові, практичні та технічні знання, набуті в результаті професійного навчання або роботи за певною спеціальністю особою, яка залучена як спеціаліст чи експерт з метою сприяння слідчому та суду при виявленні обставин справи чи наданні висновку з питань, для вирішення яких необхідне їх застосування) та науково-технічних засобів (прилади, інструменти, пристрої, матеріали та методи їх застосування, спеціально розроблені, пристосовані або взяті без змін з інших галузей діяльності людини або які використовуються для виявлення, фіксації, вилучення, дослідження доказів, а також здійснення інших дій з виявлення, розслідування та попередження злочинів). Для цього створені певні передумови: високий рівень розвитку криміналістики, наявність у правоохоронних органів необхідних науково-технічних засобів, розгалужена мережа судово-експертних установ та юридичних вузів, відповідна підготовка багатьох оперативних працівників, слідчих, прокурорів, суддів, спеціалістів у різних галузях науки, техніки, мистецтва, що залучаються до розкриття та розслідування злочинів.

Тому процес збирання та дослідження доказів не може відбуватись без застосування інноваційних технологій, але такі науково-технічні засоби повинні бути належної якості та постійно оновлюватись. Крім того, не менш важливу роль відіграє саме аспект етичності в процесі застосування цих засобів, адже досить часто використання їх відбувається з порушенням норм етики та моралі, що в подальшому породжує конфліктні ситуації, а докази, отримані з порушенням цих норм визнаються в судовому порядку недопустимим, що призводить до порушення законності процесуального порядку доказування обставин, що підлягають встановлення в тому чи іншому кримінальному провадженні.

Науково-технічні засоби завжди використовувались під час досудового розслідування. Необхідність їх застосування у кримінальному провадженні визначається не тільки прагненням учасників такого провадження спростити та прискорити процес розслідування, а й властивостями цих засобів значно розширювати діапазон можливостей людського сприйняття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До окремих аспектів використання науково-технічних засобів у кримінальному провадженні у своїх публікаціях звертались такі вчені, як : Ю. П. Аленін, В. П. Бахін, Р. С. Белкін, В. І. Галаган, В. Г. Гончаренко, О. В. Капліна, Н. С. Карпов, В. О. Коновалова, М. В. Салтєвський, С. М. Стахівський,

В. М. Тертишник, Л. Д. Удалова, В. Ю. Шепітько, М. Є. Шумило та ін.

Метою статті є теоретичне обґрунтування щодо використання правових, організаційних і криміналістичних основ застосування науково-технічних засобів у розшуковій діяльності слідчого.

Виклад основного матеріалу. Для ефективного застосування науково-технічних засобів потрібно дотримуватись таких принципів: а) законності використання науково-технічного засобу; б) етичності застосування науково-технічного засобу; в) науковості; г) ефективності застосування науково-технічного засобу; г) безпеки науково-технічного засобу; д) цілісності об'єктів при застосуванні науково-технічного засобу [1, с. 33].

Застосування науково-технічних засобів має суттєве значення у розшуковій діяльності слідчого, насамперед, це стосується питань збирання і закріплення доказів, отримання оперативної інформації, проведення експертних досліджень, здійснення профілактичних, процесуальних та розшукових дій, які вимагають докладного аудіовізуального документування подій, що відбуваються, а також виявлення слідів, недоступних для звичайного людського сприйняття. У цих випадках застосування науково-технічних засобів і методів відіграє вирішальну роль, вони стають основним інструментом протидії злочинності.

Однак, поряд з цим існують, обставини, які гальмують впровадження науки та техніки у повсякденну роботу боротьби зі злочинністю. До них можна віднести: різноманітність трактувань суті спеціальних знань та науково-технічних засобів; нечіткість і непослідовність багатьох запропонованих класифікаційних форм використання таких знань та засобів; недостатньо повну, а найчастіше і суперечливу їх правову регламентацію; відсутність єдиного погляду на компетенцію учасників кримінального процесу у використанні цих знань та засобів і на доказове значення отримуваних результатів; не визначено також, що необхідно розуміти під ефективністю застосування спеціальних знань та науково-технічних засобів, які критерії її визначення, як краще всього можливо вплинути на підвищення цієї ефективності; відсутність комплексного дослідження проблем, пов'язаних із застосуванням спеціальних знань та науково-технічних засобів.

Враховуючи необхідність і перспективність використання науково-технічних засобів у розшуковій діяльності слідчого, дослідження у цьому напрямі та відсутність єдиного підходу до визначення науково-технічного забезпечення розшукової діяльності слідчого, пропонується розглянути поняття «науково-технічні засоби» як сукупність технічних, програмно-технічних та програмних засобів, спеціальних пристроїв, автоматизованих систем, речовин та науково обґрунтованих способів і тактичних прийомів їх використання слідчим із чітким дотриманням принципу законності для забезпечення розшукової діяльності. До цієї категорії можуть бути віднесені технічні, програмно-технічні, програмні засоби, спеціальні пристрої, автоматизовані системи, речовини тощо.

Щодо поняття науково-технічного засобу. Ж. Л. Рибалко у своїй дисертації дає таке визначення технічних засобів: «Технічні засоби, що застосовуються у кримінальному провадженні – це сукупність технічних, програмно-технічних та програмних засобів, спеціальних пристроїв, автоматизованих систем, речовин та науково обґрунтованих способів і тактичних прийомів їх використання, що застосовуються відповідно до закону спеціально уповноваженими особами для досягнення науково обґрунтованого результату, що сприяє виконанню завдань кримінального провадження» [2, с. 14].

Д. М. Тимчишин під науково-технічними засобами розуміє науково обґрунтовану систему існуючих, і тих що розробляються приладів, пристроїв, устаткування, матеріалів, речовин, програм і технологій та наукових положень, методів і методик їх застосування і використання уповноваженими особами відповідно до закону для виявлення, фіксації, вилучення, упакування, транспортування, передачі, зберігання, слідчого огляду, попереднього та експертного дослідження, кримінальної реєстрації ідеальної та матеріальної інформації про подію злочину та особу злочинця [3, с. 13].

Отже, технічні засоби, що застосовуються у кримінальному провадженні, – це сукупність технічних, програмно-технічних та програмних засобів, спеціальних пристроїв, автоматизованих систем, речовин та науково обґрунтованих способів і тактичних прийомів їх використання, що застосовуються відповідно до закону спеціально уповноваженими особами для досягнення науково обґрунтованого результату, який сприяв би захисту прав та законних інтересів учасників кримінального процесу, повному та швидкому розкриттю кримінальних правопорушень і викриттю осіб, винних у їх вчиненні.

Відповідно до ст.107 КПК України рішення про фіксацію процесуальної дії за допомогою технічних засобів під час досудового розслідування, в тому числі під час розгляду питань слідчим суддею, приймає особа, яка проводить відповідну процесуальну дію. За клопотанням учасників процесуальної дії застосування технічних засобів фіксування є обов'язковим.

Про застосування технічних засобів фіксування процесуальної дії заздалегідь повідомляються особи, які беруть участь у процесуальній дії.

У матеріалах кримінального провадження зберігаються оригінальні примірники технічних носіїв інформації зафіксованої процесуальної дії, резервні копії яких зберігаються окремо.

Фіксування за допомогою технічних засобів кримінального провадження в суді під час судового провадження є обов'язковим. У разі неприбуття в судове засідання всіх осіб, які беруть участь у судовому провадженні, чи в разі, якщо відповідно до положень цього Кодексу судові провадження здійснюється судом за відсутності осіб, фіксування за допомогою технічних засобів кримінального провадження в суді не здійснюється.

Учасники судового провадження мають право отримати копію запису судового засідання, зробленого за допомогою технічного засобу.

Незастосування технічних засобів фіксування кримінального провадження у випадках, якщо воно є обов'язковим, тягне за собою недійсність відповідної процесуальної дії та отриманих внаслідок її вчинення результатів, за винятком випадків, якщо сторони не заперечують проти визнання такої дії та результатів її здійснення чинними [4].

Науково-технічні засоби, що використовуються у процесуальній діяльності слідчого, виступають специфічним видом засобів, що використовується слідчими, спеціалістами та оперативними працівниками у чіткій відповідності до форм і методів, що встановлені законодавством та підзаконними актами. Тому їх можна визначити як систему криміналістичних та інших технічних засобів, що використовуються у боротьбі зі злочинністю, передусім, негласно під час проведення розшукових дій за правилами, які визначаються спеціальними нормативними актами. За допомогою науково-технічних засобів можна здійснити:

- документування злочинних дій підозрюваних та реалізацію матеріалів, отриманих у ході проведення розшукової діяльності, у процесі доказування у кримінальних провадженнях (негласно отриманих доказів тощо);
- ефективне проведення розшукових заходів з виявлення осіб, які скоїли злочин, розшук злочинців;
- своєчасне прибуття на місце події слідчо-оперативної групи (використання засобів зв'язку; спеціального автотранспорту тощо);
- виявлення і фіксація речових та інших доказів у процесі проведення процесуальних дій (застосування пошукових пристроїв, засобів акустичного та візуального контролю, криміналістичної техніки тощо);
- належний рівень управління під час розшукової діяльності працівниками оперативного підрозділу шляхом забезпечення швидкого передавання інформації, тісної взаємодії, мобільності та маневреності.

Необхідно також звернути увагу на те, що застосування науково-технічних засобів у розшуковій діяльності слідчого спрямоване на виконання завдань з виявлення, фіксації, вилучення та вивчення фактичних даних, що можуть бути використані як докази у кримінальному судочинстві, тощо. У зв'язку з чим постає питання про те, чи може бути залучений у розшукову діяльність слідчого будь-який науково-технічний засіб. Для того, щоб визначити, які саме науково-технічні засоби можуть бути використані у розшуковій діяльності слідчого, необхідно визначити комплекс вимог, сукупність яких можна об'єднати у єдиному комплексному понятті допустимості.

Тому, в межах правового (кримінального процесуального) аспекту допустимим визначається науково-технічний засіб, який:

- застосовується зі спеціально метою, що полягає в сприяттві виконання завдань кримінального провадження;
- застосовується лише спеціально уповноваженими особами;
- можливість застосування яких прямо передбачена в законі, або йому не протирічить;
- не протирічить моральним, етичним нормам, принципів гуманізму та демократизму права, не пригнічує честь і гідність осіб, щодо яких використовується;
- відповідає вимогам безпеки осіб, що приймають участь у кримінальному провадженні, не створює загрозу життю та здоров'ю осіб.

Результатом застосування науково-технічних засобів у кримінальному судочинстві виступають дані, які є відомостями про факти. Ці дані, перенесені на технічний засіб фіксації, втілюються відповідно у певному матеріальному носії. Щодо результатів використання науково-технічних засобів, таким носієм виступає документ – джерело доказів. Відповідно до положень сучасної кримінальної процесуальної науки об'єктом оцінки є як докази, так і їх процесуальні джерела [5, с. 115]. Оцінка доказів як відомостей про факти здійснюється за критеріями їх достовірності, належності, достатності та допустимості. Під останньою розуміється законність джерел, умов і способів їх одержання. Сучасна наука під змістом оцінки процесуальних джерел доказів, у нашому випадку результатів застосування науково-технічних засобів, розуміє встановлення допустимості їх використання у кримінальному провадженні і повноти відображених у них відомостей. Таке розуміння питання підводить до висновку про те, що поняття допустимості використання науково-технічних засобів у кримінальному процесі і поняття допустимості доказів є взаємопов'язаними, але не тотожними, тому що до складу категорії допустимості застосування науково-технічних засобів входять не тільки вимоги правового, але й вимоги технічного, організаційного, економічного і наукового характеру.

Висновки. Застосування науково-технічних засобів повинно відповідати вимогам процесуального закону і моральності, не порушувати права й інтереси учасників процесу, які охороняються законом, бути безпечними для життя і здоров'я людей та навколишнього середовища. Тому, обов'язкове технічне фіксування кримінального провадження є позитивним явищем, що сприяє його об'єктивізації та оптимізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Криміналістика : підруч. / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. / за ред. В. Ю. Шепітька. – 4-е вид., перероб. і доп. – Х. : Право, 2008. – 464 с.
2. Рибалко Ж. Л. Застосування технічних засобів у кримінальному провадженні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Ж. Л. Рибалко. – К., 2014. – 21 с.
3. Тимчишин Д. М. Використання науково-технічних засобів у розслідуванні вбивств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Ж. Л. Рибалко. – К., 2014. – 22 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [hhttp://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17)
5. Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України / М. М. Михеєнко, В. П. Шибіко, А. Я. Дубінський ; під. ред. В. Т. Нор та ін. – К. : Юрінком, 1995. – 640 с.